

Находилась в подчинении военного начальника Инфляндских уездов Витебской губернии. Была закрыта по предписанию Виленского генерал-губернатора от 14 января 1865 г. с передачей неоконченных дел в Виленскую следственную комиссию [4, л.65].

В результате работы следственных комиссий были составлены «Списки политических преступников, лишенных по суду прав состояния, имущество коих подлежит конфискации в казну». Списки были растиражированы и разосланы в губернии на исполнение – для поиска и конфискации имущества. В частности, на 1-е октября 1864 г. в список по Витебской губернии были включены 169 человек, имущество которых подлежало конфискации. Абсолютное большинство участников восстания, по данному списку, составляло поземельное дворянство [5, л.1-65].

Литература

1. Национальный исторический архив Беларуси (Далее - НИАБ). Ф. 1430. Оп. 1. Д. 52 194.
2. НИАБ. Ф. 1430. Оп. 1. Д. 52 193.
3. НИАБ. Ф. 1430. Оп. 1. Д. 52 194.
4. НИАБ. Ф. 1430. Оп. 1. Д. 31 263.
5. Подсчитано: НИАБ. Ф. 319. Оп. 1. Д. 479.

Асабліваці школьнай рэформы 1864 г. на тэрыторыі Беларусі

Янкоўская В.С., 1 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. кір. – доктар гістарычных навук, прафесар М.М. Забаўскі, БДПУ

Пасля паўстання 1863 г. палітыка расійскіх улад у адносінах да культурна-асветніцкай дзейнасці насельніцтва беларуска-літоўскіх зямель дыктавалася імкненнем зменшыць польскі ўплыў і паскорыць русіфікацыю краю. Вырашэнню гэтай задачы была падпарадкавана адукацыйная палітыка цэнтральных і мясцовых органаў улады, накіраваная на пашырэнне “рускага элемента” сярод служачых, настаўнікаў, святароў.

Мэтай дадзенага артыкула з’яўляецца вызначэнне асаблівацей школьнай рэформы як складавай часткі культурна-асветніцкіх мерапрыемстваў дзяржавы ў Беларусі. Сярод аічных даследчыкаў па гэтай праблеме неабходна вылучыць працы М.В. Біча, М.А. Бяспалай, М.М. Забаўскага, С.А. Кавалёва, А.Ф. Рацько і інш.

Школьная рэформа зыходзіла з прынцыпу ўсёасаслоўнасці адукацыі. Саслоўныя абмежаванні пры паступленні ў сярэднія і вышэйшыя ўстановы адмяняліся. Адбор навучэнцаў у іх вызначаўся высокай платой за навучанне.

Сярэдняю адукацыю давалі гімназіі. Яны падзяляліся на класічныя і рэальныя. У класічных гімназіях вывучаліся замежныя мовы, а таксама дысцыпліны гуманітарнага профілю. Выпускнікі гэтых гімназій маглі паступаць без экзаменаў ва ўніверсітэты Імперыі. Напрамак рэальных гімназій вызначалі прадметы прыродазнаўчага цыкла і матэматыкі. Іх выпускнікі паступалі у вышэйшыя тэхнічныя інстытуты, якія рыхтавалі кадры для работы ў прамысловасці і гандлі [2, с. 28].

Улады значна абмежавалі прыём дзяцей каталікоў з заходніх губерняў і Польшчы ў вышэйшыя навучальныя ўстановы і гімназіі. У 1862 – 1866 г. колькасць вучняў каталікоў у мясцовых гімназіях скарацілася на 56 % [2, с. 28].

У 1864 г. адменены саслоўныя абмежаванні для атрымання сярэдняй адукацыі, але па-ранейшаму ў гімназіях займаліся дзеці прывілеяваных саслоўяў. Цыркуляр ад 18 чэрвеня 1887 г. прадпісваў не прымаць у гімназіі “дзяцей кучараў, лакеяў, павароў, прачак, дробных крамнікаў”. У ліпені 1887 г. выйшаў новы указ “Аб абмежаванні прыёму ў сярэднія навучальныя ўстановы яўрэяў 10 % нормай”. Разам з тым пачалі адкрывацца жаночыя сямікласныя гімназіі [1, с. 41]. Такім чынам, школа па-ранейшаму заставалася саслоўнай.

З мэтай абмежавання доступу да вышэйшай і сярэдняй адукацыі асобам недваранскага паходжання і недапушчэння пранікнення ў навучальныя ўстановы перадавой ідэалогіі, міністрам асветы Д.Н. Талстым быў зацверджаны новы статут, які прадугледжваў адкрыццё толькі класічных гімназій. Тэрмін навучання павялічваўся з 7 да 8 гадоў, пашыралася праграма па старажытных мовах і матэматыцы за кошт скарачэння праграмы па прыродазнаўчых навуках, гісторыі і літаратуры [1, с. 41-42].

У 1871 г. рэальныя гімназіі былі пераўтвораны ў рэальныя вучылішчы, у якіх рэзка скарачалася вывучэнне агульнаадукацыйных прадметаў. Таксама скарачаўся тэрмін навучання з 7 да 6 гадоў. Права паступаць у вышэйшыя тэхнічныя ўстановы мелі толькі тыя, хто скончыў сёмы (дадатковы) клас вучылішча [1, с. 42].

Асабліваць заключалася ў тым, што на тэрыторыі Беларусі не было ніводнай вышэйшай навучальнай установы. Пасля паўстання 1830-1831 гг. быў зачынены Віленскі ўніверсітэт, а пасля паўстання 1863-1864 гг. - Горы-Горыцкі земляробчы інстытут, а таксама ліквідаваны польскія школы і амаль усе прыватныя вучылішчы. Выпускнікі гімназій і рэальных вучылішч працягвалі адукацыю ў ВУН Расійскай імперыі і заходнеўрапейскіх краін [1, с. 41].

Што датычыцца пачатковай адукацыі, то ў 1864 г. было зацверджана “Палажэнне аб пачатковых народных вучылішчах”, у адпаведнасці з якімі грамадскім установам і прыватным асобам з падначаленнем іх вучылішчным саветам дазвалялася са згоды ўлад адкрываць пачатковыя вучылішчы.

У парэформеннай Расіі існавалі чатыры віды пачатковых школ: заснаваныя прыватнымі асобамі, Міністэрствам народнай адукацыі (міністэрскія), зямствамі (земскія) і царкоўна-прыходскія, якія падпарадкоўвалі сабе створаныя па ініцыятыве сялян вясковыя “школы граматы” [1, с. 42].

У адрозненне ад цэнтральных губерняў Расіі ў Беларусі не было земскіх школ і грамадства не дапускалася да кіраўніцтва школьнай справай. Сістэмай народнай адукацыі цалкам кіравалі чыноўнікі. Выкладанне прадметаў ва ўсіх школах вялося на рускай мове. Беларуская, польская, яўрэйская мовы ў школу не дапускаліся [1, с. 29]. Пачалася інтэнсіўная русіфікацыя школы.

12 студзеня 1863 г. папячыцель ВНА А. П. Шырынскі-Шахматаў выдаў “Інструкцыю народным настаўнікам Віленскай навучальнай акругі”, у якой загадваў настаўнікам усімі мерамі распаўсюджаць у школах рускую граматы і пераконваць сялян у карысці рускай мовы. Цыркулярам МНА ад 8 студзеня 1864 г. “Аб неўжыванні вучнямі ў сценах навучальных устаноў, у размовах паміж сабой мясцовай мовы” вучням забаранялася размаўляць паміж сабой, з настаўнікамі і чыноўнікамі школьнага ведамства на мясцовых мовах [3, с. 26].

Адказнасць за ўтрыманне народных пачатковых школ ускладалася на сельскія таварыствы. За ірскія зборы сяляне будавалі дамы для народных вучылішч або аддзідзілі для іх зручныя памяшканні, бралі на свой кошт ацяпленне і асвятленне, рабілі сыпку хлеба для харчавання навучэнцаў. Але ў большасці месц сяляне “не дайшлі да асэнсавання карысці пісьменнасці” і з ахвотай скарачалі неабходныя для гэтага сумы. Звычайна будынкі былі сырымі і бруднымі, мэбля нязручная, але і яе не хапала. Негатыўна сяляне ставіліся да адукацыі дзяўчынак. У канцы 70-х гг. іх вучылася 0,5 % ад агульнай колькасці дзяцей школьнага ўзросту [2, с. 29].

Адным з мерапрыемстваў пры правядзенні русіфікацыі насельніцтва беларускіх губерняў быў перавод мясцовых настаўнікаў у цэнтральныя губерні Расіі, а на іх месца прысылаліся новыя, закліканыя для правядзення ўрадавай палітыкі русіфікацыі [2, с. 30].

Значная ролю ў сістэме народнай адукацыі выконвалі царкоўныя школы. Царкоўная школа была заклікана уплываць на лёс народа, выхоўваць людзей, адданных цару і Айчыне. Адукацыя насіла царкоўна-практычны і ідэалагічны характар [1, с. 42].

У чэрвені 1884 г. выйшла палажэнне аб царкоўна-прыходскіх вучылішчах, якія з гэтага часу падпарадкоўваліся царкоўнаму ведамству, а не Міністэрству народнай асветы, і знаходзіліся пад кантролем прыходскага прываслаўнага духавенства. Гэтыя школы былі больш кансерватыўнымі, чым народныя вучылішчы Міністэрства народнай асветы, але ўзровень навучання ў іх быў ніжэйшым. Большасць настаўнікаў складалі сяляне і прадстаўнікі духоўнага саслоўя. У 1890 г. на прыходскае прываслаўнае духавенства было ўскладзена і загаданае “школамі грамаднасці”, якія раней кантраляваліся Міністэрствам народнай асветы.

4 красавіка 1866 г. былы студэнт Д. Каракозаў здзейсніў замах на жыццё імператара Аляксандра II. Гэта стала першым крокам на шляху контррэформаў. Над пачатковай школай узмацняўся адміністрацыйны нагляд. З гэтай мэтай у 1869 г. уводзілася пасада інспектара народных вучылішч, а ў 1874 г. – дырэктара народных вучылішч [2, с. 29].

Галоўнай асаблівасцю школьнай рэформы ў Беларусі было імкненне мясцовых улад увесці клерыкальную мадэль пачатковай школы для беларускіх сялян, у якой галоўную ролю адыгрывала б прыходскае прываслаўнае духавенства. Але на гэтай ніве былі нярэдка канфлікты паміж духоўнымі і свецкімі ўладамі. У выніку ў 1860-х гг. дзяржаўныя ўлады дабіліся значных поспехаў у развіцці школьнай справы ў беларускай вёсцы. У наступныя 10 гадоў гэты працэс замарудзіўся, у першую чаргу з-за недахопу дзяржаўнага фінансавання і адсутнасці зямстваў.

Другая асаблівасць у дзейнасці школ – іх ідэалагічная функцыя, выхаванне дзяцей у “рускім” духу і вернасці манархіі.

Літаратура

1. Гісторыя Беларусі перыяду капіталізму: вучэб. дапам.: у 5 ч. / Склад. А.П. Жытко [і інш.]. – Мінск : БДПУ, 2005 – 2009. – Ч. 4: Буржуазныя рэформы ў другой палове XIX – пачатку XX ст. – 2009. – 165 с.
2. Забаўскі, М.М. Буржуазныя рэформы ў Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст. / М.М. Забаўскі, А.Ф. Рацько. – Мінск : БДПУ, 2004. – 64 с.
3. Снапкоўская, С.В. Гісторыя адукацыі і педагагічнай думкі Беларусі (60-я гады XIX – пачатак XX ст.) / С.В. Снапкоўская. – Мінск : НІА, 2001. – 160 с.